

3 [8] 2013

EESTI KUNSTIMUUSEUMI TOIMETISED

PROCEEDINGS OF THE ART MUSEUM OF ESTONIA

Kunst ja reaalspoliitika
Art and Political Reality

3 [8] 2013

EESTI KUNSTIMUUSEUMI TOIMETISED

PROCEEDINGS OF THE ART MUSEUM OF ESTONIA

Kunst ja reaalspoliitika
Art and Political Reality

 EESTI KUNSTIMUUSEUM

KUMU

TALLINN 2013

Esikaanel: Jüri Arrak. Müüritrepil. 1982. Õli, lõuend. Eesti Kunstimuuseum
On the cover: Jüri Arrak. On the Steps of the Wall. 1982. Oil on canvas. Art Museum of Estonia

Ajakirjas avaldatud artiklid on eelretsenseeritud.
All articles published in the journal were peer-reviewed.

Toimetuskolleegium / Editorial Board:

Kristiana Äbele, PhD (Läti Kunstiakadeemia Kunstiajaloo Instituut, Riia / Institute of Art History of the Latvian Academy of Art, Riga)

Natalja Bartels, PhD (Venemaa Kunstide Akadeemia Kunstiajaloo ja -teooria Instituut, Moskva / Research Institute of Theory and History of Arts of the Russian Academy of Arts, Moscow)

Dorothee von Hellermann, PhD (Oxford)

Irmeli Hautamäki, PhD (Helsingi Ülikool ja Jyväskylä Ülikool / University of Helsinki and University of Jyväskylä)

Sirje Helme, PhD (Eesti Kunstimuuseum, Tallinn / Art Museum of Estonia, Tallinn)

Ljudmila Markina, PhD (Riiklik Tretjakovi Galerii, Moskva / State Tretyakov Gallery, Moscow)

Piotr Piotrovski, PhD (Adam Mickiewiczi Ülikool, Poznań / Adam Mickiewicz University, Poznań)

Kadi Polli, MA (Tartu Ülikool / University of Tartu)

Peatoimetaja / Editor-in-chief: Merike Kurisoo

Koostaja / Editor: Sirje Helme

Keeletoimetaja / Language editor (Estonian text): Ester Kangur

Tõlkijad / Translators:

Ellu Maar, Martin Rünk (inglise-eesti / English-Estonian)

Tiina Randviir, Miralda Kangilaski, Silver Rattasepp (eesti-inglise / Estonian-English)

Inglisekeelse teksti toimetaja / Language editor (English text): Neil Taylor

Kujundus / Graphic design: Mari Kaljuste (makett/design), Tuuli Aule (küljendus/layout)

Eesti Kunstimuuseumi kogusse kuuluvate teoste fotod / Photographs of works in the Art Museum of Estonia collection: Stanislav Stepaško

Trükk / Printed by: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ

E-raamat / E-book: www.kunstimuuseum.ee

Eesti Kunstimuuseum / Art Museum of Estonia
Weizenbergi 34 / Valge 1, 10127 Tallinn, Eesti / Estonia
www.kunstimuuseum.ee

Täname / Acknowledgements:

EESTI KULTUURKAPITAL

© Väljaandja Eesti Kunstimuuseum – Kumu kunstimuuseum 2013

© Published by the Art Museum of Estonia – Kumu Art Museum 2013

© Tekstide autorid / Authors of texts

© Fotod lk 74–76 Riiklik Tretjakovi Galerii, Moskva / Photos pp. 74–76 State Tretyakov Gallery, Moscow

ISSN 1736-5503

ISBN 978-9949-485-25-3

Sisukord / Contents

Sissejuhatus / Introduction	5
Magdalena Radomska	
• Marksistliku võõrandumise vaesestatud keel Kesk- ja Ida-Euroopa kunstis enne ja pärast 1989. aastat	13
• <i>The orphaned language of Marxism alienation in the art of Central-Eastern-European artists before and after 1989</i>	26
Simo Mikkonen	
• Ameerika ja Nõukogude Liidu kunstivahetus sulaajal: uhketest avamistest rutakate taandumisteni	41
• <i>Soviet-American art exchanges during the thaw: from bold openings to hasty retreats</i>	57
Karsten Brüggemann	
• Kultuuriline külm sõda Moskva tagalas: kultuurse puhkeaja muutuvad mustrid stalinismijärgses NSV Liidus	77
• <i>The Cold War on Moscow's cultural home front: shifting patterns of cultured leisure in post-Stalinist USSR</i>	90
Maria Zezina	
• Moskva kunstnike väliskontaktid: ideoloogia ja kunsti vahel	105
• <i>Foreign contacts of Moscow artists: between ideology and art</i>	118
Alfred Reisch	
• Külma sõja ideoloogialahing: Lääne salajased raamatusaadetised raudse eesriide ta	133
• <i>Ideological warfare during the Cold War: the West's secret book distribution programme behind the Iron Curtain</i>	149

Jaak Kangilaski	
• Sotsialistlik realism kui kunstnike ohjamise vahend	167
• <i>The theory of socialist realism as a means of manipulating Estonian artists</i>	172
Liisa Kaljula	
• Karm stiil. Kaasaegsuse ideoloogia sulaaajastu eesti kunstis	177
• <i>Severe style. Ideology of contemporaneity in Estonian art during the thaw era</i>	191
Kädi Talvoja	
• Tuleviku mustrid. Noortenäitused ametliku kunsti kasvulavana	211
• <i>Patterns for the future. Youth exhibitions as hothouses of official art</i>	229
Tõnis Tatar	
• Esteetiline autonoomia ja ideoloogiline opositsioon Eesti NSV-s, ehk kuidas avangard minetas poliitilise otstarbe	251
• <i>Aesthetic autonomy and ideological opposition in Estonia in the 1960s and 1970s, or how the avant-garde lost its political edge</i>	267
Kai Lobjakas	
• Muutuvad lähenemised. Tallinna Kunsttöödeto Kombinaat ja eesti tarbekunsti positsioneerimine 1950.–1960. aastatel	287
• <i>Changing attitudes. Tallinn Art Workshops and the positioning of Estonian applied art in the 1950s and 1960s</i>	298
Autoriid / Authors	313

Sissejuhatus

Riikidevaheline poliitiline argielu, kokkulepped ja katastroofid, sõjad, eri religioonid ja ideoloogiad, mis on läbi ajaloo riikide käitumist mõjutanud, kuuluvad paratamatult kultuuriajaloo toimetegurite hulka, mida tänapäeva uurijad ei eira. Samas, hoolimata suurte narratiivide (kapitalismi/kommunismi) põhimõttelisest konfrontatsioonist, on igapäevane kultuurielu nii ühel kui ka teisel poolel otsinud võimalusi suhtluseks, järgides üldnimlikku uudishimu ja läbikäimisvajadust ning professionaalset instinkti.

Paraku on kogu Teise maailmasõja järgne kultuur mõjutatud just globaalsest poliitilisest vastasseisust. Külma sõja eskaleerudes tõmmati konflikti ka kultuur, eeskätt arhitektuuri ja disaini, aga ka nn vabade kunstide kaudu. Vastasseisu mõiste ei tähenda siinkohal sugugi ainult kahe ideoloogiapoolse vahelist kunstlikku piiri, mida kõikvõimaliku propaganda ning muude vahendite abil pidevalt üleval hoiti. Vastasseis ei välista suhtlust, poliitilises kontekstis on lausa vastupidi. Mitte ainult diktaatorlik Nõukogude Liit, vaid teise superjõuna ka USA kasutas kultuuri oma poliitilise tegevuse olulise osana. Jagunemine, eraldatus ja segunemine, ühe- ja kahepoolsed mõjutused, eri ideoloogiad, keelekonfliktid jne – kõik see moodustab kunstiajaloo perioodi, mida tähistatakse mõistega „külm sõda”, kus piirijooneks oli nn raudne eesriie.

Termin, mida esmakordselt kasutas Winston Churchill 1946. aastal oma kõnes Westminster College'is, kirjeldades elu Ida-Euroopas kui elu „raudse eesriide” varjus, osutus kõige võimsamaks metafooriks kogu perioodi vältel. Järgmistel kümnenditel oli maailm jagatud vastavalt külma sõja piiridele, kõikvõimalikud sõjalised paktid ja majanduslikud kokkulepped lisasid oma panuse kahe bloki kujunemisse.

Külmas sõjas ei kohtunud kaks superjõudu otseses sõjalises konfliktis, maid jagati oma territooriumidest kaugemal – Koreas, Vietnamis, Lääne-Ameerikas või Aafrikas. Sõjalise võimsuse arendamise ja testimise kõrval läks suur osa jõupingutusi ja rahalisi vahendeid ka ühelt poolt kommunistliku ideoloogia levitamisele, teiselt poolt selle peatamisele. Kultuur osutus vajalikuks tööriistaks mõlemal poolel, ja koguni survestamisvahendiks, vabalt öeldes paljude kokkulepete puhul.

See ei tähendanud ainult kõrgkultuuri haaramist ideoloogilisse võitlusse (nt Nõukogude balletiartistide ja muusikute reisid lääneriikidesse algasid peaaegu kohe pärast Stalini

surma), väga oluliseks peeti just nn pragmaatilisemat eluvaldkonda (disain, materjalitööstus, kodumasinad, mood, popmuusika jne). Marshalli plaan ei tähendanud mitte ainult majandusabi sõjas kannatanud Euroopa riikidele ja ennetusabinõu kommunismi pealetungi vastu, vaid ka kultuuriekspansiooni, mille teiseks sammuks oli arendatav kultuuritööstus. Hoolimata sellest, et Nõukogude Liidu mõju all olevad riigid ei saanud pakutavat abi vastu võtta (kuigi näiteks Poola seda soovis), jõudsid eeskätt materiaalkultuuri kaudu raudse eesriide taha läänelikud eeskujud ja paljukardetud väärtushinnangud.

Sõjajärgne maailm arenes kiiresti – küberneetika, süsteemide teooriad jne ei kuulunud mitte ainult teaduse ja tehnoloogia valda, vaid mõjutasid kas otsesemalt või kaudsemalt ka kultuurivaldkondi (näitena nõukogude kaasaegse kunsti teke ja karmi stiili meetodi põhjendused). Samuti avaldasid kahe superriigi võistlus sõjatööstuses ja edusammud tehnilistes uuringutes märgatavat toimet tarbekaupade tootmisele: uued materjalid (plastikud, fiiberklaas jm), mis olid välja töötatud sõjanduslikel eesmärkidel, jõudsid ka tavaellu – disaini, sisekujundusse, mööbli-, auto-, ehitusmaterjalide tööstusse jne. Nõukogude Liit aga alahindas oma kodanikele tarbekaupade tootmist, eelistades võidujooksu kosmoses; tulemus oli küll Juri Gagarini triumfaalne lend 1961. aastal, kuid selle tähendus oli pigem ideoloogiline, mitte materiaalne. Tekkinud tarbekaubavaakumisse oli lääneriikidel üsna lihtne suunata kapitalistliku süsteemi eelist kinnitavat tarbetoodangut. Näiteks tegi USA seda osavalt 1959. aastal oma ekspositsiooniga Sokolnikis.¹ Nõukogude disaineritel tuli leppida pigem visionäärirolliga, kuna puudusid materiaalsed ressursid oma kavade teostamiseks, rääkimata vastavast suurtootmisest.

Samal ajal kui Läänes kulmineerusid 1960. aastate põlvkonna ühiskonnakriitilised ideed, mis olid eeskätt suunatud militarismi ja tarbimiskultuse vastu, 1968. aasta üliõpilaste mässuga Pariisis, tunti teisel pool raudset eesriiet rõõmu mustvalge televiisori üle, mille programmide hulk ja nähtavus olid nagnii riigi reguleeritud.

Ligi 50 aastat kestnud vastasseis lääneriikide ja Nõukogude Liidu mõjupiirkonda kuulunud Kesk- ja Ida-Euroopa riikide vahel ei olnud ühtlane periood, vaid täis muutusi, vähem või rohkem kriitilisi või kokkuleplikke perioode. Nii kavandati NLKP Keskkomitee I sekretäri Nikita Hruštšovi võimuloleku ajal (1953–1964) suurejoonelisi kultuurivahetusi, mis polnud paraku tingitud puhtast kultuurihuvist, vaid said alguse muutunud välispoliitikadoktriinist ning USA-ga omavaheliste suhete leevendamise poliitikast. Selle vahetusprogrammi Nõukogude (olme)kultuuri ilmselt enim mõjutanud sündmuseks peetakse eespool mainitud 1959. aasta näitust, mille ajal toimus ka kuulus „köögidebatt” tolleaegse USA asepresidendi Richard Nixoniga ja Nikita Hruštšovi vahel.

Samal ajal toimusid sarnaselt välis- ja kultuuripoliitikaga muutused ja ümberhindamised ka palju vähem silmapaistvas, kuid oma tuumalt äärmiselt olulises, nimelt

¹ 1959. aastal toimus Moskvas Sokolniki pargis Ameerika rahvuslik näitus (American National Exhibition in Moscow), kus üheks vaadatavamaks eksponaadiks oli tüüpilise Ameerika kodu köök. Hästivarustatud moodsa tehnikaga, perekeskse tarbimise sümbol ja heaolu märk.

ideoloogias. Seda võib jälgida sotsialistliku realismi kui peamise kunstimeetodi sisu asetleidnud muutuste kaudu. Väiksemadki nihked sotsialistliku realismi retoorikas andsid kunstnikele võimaluse nihutada piire suurema loominguvabaduse poole ja võtsid omakorda ametnikelt selged korralduslikud reeglid, kuidas kultuuri kontrollida ja juhtida.

Käesolevas toimetiste numbris avaldatavad artiklid on osaliselt pärit Kumu kunstimuuseumi 2012. aasta sügiskonverentsilt, mis kandis samuti pealkirja „Kunst ja reaalsus”. Eesti Kunstimuuseumi nõukogude perioodi kajastavad kogud vajavad üha edasist uurimist ja tõlgendamist, nõukogude periood ning selle avaldumisviisid kunstis ja kultuuris laiemalt kuuluvad ka muuseumi uurimuslike prioriteetide hulka. Samuti oli külma sõja aegsele kunstile pühendatud 2007. aastal toimunud Kumu kunstimuuseumi sügiskonverents „Erinevad modernismid, erinevad avangardid. Kesk- ja Ida-Euroopa kunstiprobleemid pärast Teist maailmasõda”².

Käesolevas kogumikus on kümme teksti, mis jätkavad külma sõja perioodi kunsti uurimist.

Seekord ei uurita aga, kui võrd mõjutab ja kujundas tolleaegne ideologiseeritud kultuuripoliitika meie kunstipilti ning millised olid nende mõjutuste tagajärjed, vaid küsimuse all on kunsti ja poliitilise argipäeva omavaheliste suhete liin. Poliitiline reaalsus ei tähenda mitte ainult Nõukogude Liidu ideoloogia tõlkimist poliitika pragmaatilisse keelde, vaid ka lääneriikide, eeskätt muidugi USA korraldatud ideoloogilist vastumõjutamist ja propageerimist, mis esinesid äärmiselt erinevates vormides, filosoofilise ja poliitilise kirjanduse levitamisest idabloki riikides kuni eluviisi propageerimiseni kultuuriürituste, aga ka näiteks trofeefilmide kaudu. See on ülimalt vastuoluline ja mitmekihiline periood: kahe supervõimu põrkumisel kujunesid eri kultuurimudelid, mille puhul on raske otsustada, kust algavad ja kuidas kulgevad piirid raudse eesriidega eraldatud kahe Euroopa vahel ning kas üldinimlikud arusaamad ja üldkultuurilised protsessid pole mitte poliitikaülesed.

Toimetised algavad Magdalena Radomska artikliga marksistliku terminoloogia võõrandumisest külma sõja perioodil Kesk- ja Ida-Euroopa nn Nõukogude bloki maades. Filosoofial, mille üheks nurgakiviks on proletariaadi revolutsioonilise olemuse teooria ning mis sellisena sai Nõukogude hiigelriigi ideoloogiliseks aluseks, puudus Kesk- ja Ida-Euroopa sotsialistlikes riikides tegelikult vähimigi tähendus ja ühiskondlik kõlapind väljaspool kohustuslikku retoorikat. Tegelikus elus vaesestati Marxi põhiseisukohad, muudeti need vaid poliitilisele ladvikule sobivaks võimu omandamise ja hoidmise vahendiks. Marksistlikud töekspidamised, mis olid tähtsad 1960.–1970. aastate Lääne intellektuaalide hulgas, jäid Kesk- ja Ida-Euroopas ühiskondliku mõjujõuta ega kuulunud õieti ei intellektuaalide,

² „Erinevad modernismid, erinevad avangardid. Kesk- ja Ida-Euroopa kunstiprobleemid pärast Teist maailmasõda”. Eesti Kunstimuuseumi Toimetised, nr 4, Eesti Kunstimuuseum – Kumu kunstimuuseum, 2009.

veel vähem proletariaadi diskursusesse. Lääne ja sotsialistliku leeri maade erinevus algab juba siit.

Radomska seisukohad on vajalikud tõdemaks, kuivõrd väike mõju oli n-ö baasteoorial, mis õigustas üldse terve süsteemi olemasolu. Siit võiks ka järeldada (kuigi autor oma aruteluga seda ei puuduta), et tihtipeale taandus kõik nii või teisiti poliitilisele pragmatismile ning kunsti ei juhitud mitte totalitaarsele süsteemile iseloomulikult ainsa aktsepteeritud kunstilise meetodi (sotsialistliku realismi) kaudu, vaid pigem suunasid ja mõjutasid kunstielu suuremad või väiksemad poliitilised arengud ning vahekorrad vastasleeriga.

Jäägu see väide esialgu siiski tööhüpoteesiks. Kultuuri toimimine on liiga keeruline, et alluda ühele jõule. Samas ei saa ka eirata asjaolu, et kahe superjõu poliitiline ja sõjaline vastasseis on vorminud suure osa Euroopa sõjajärgsest kultuurist.

Alljärgnevad artiklid on taas väike samm selle keerulise protsessi uurimisel.

Sirje Helme

koostaja

Eesti Kunstimuuseumi peadirektor

Introduction

The everyday political existence between countries, agreements and catastrophes, wars, different religions and ideologies that have influenced the behaviour of countries through history, inevitably affect cultural history, in a way which today's researchers cannot ignore. However, despite the essential confrontation of big narratives (capitalism/communism), the daily cultural life on both sides has always sought a chance to have some sort of relationship, encouraged by simple human curiosity, professional instinct and the need to communicate.

The whole culture after World War Two has unfortunately been influenced by global political opposition. With the escalating Cold War, culture was dragged into the conflict as well, primarily via architecture and design, but also via Fine Arts. The notion of opposition does not here merely signify the artificial border between the two ideological sides, which was kept going by all types of propaganda and other means. Opposition does not exclude communication; in a political context it is in fact the other way round. Not just the dictatorial Soviet Union, but the other superpower, the USA, also used culture as an essential element of its political activity. Separation, isolation and mixing, unilateral and mutual impact, different ideologies, language conflicts etc. – all this constitutes a period in art history that is denoted by the term Cold War, where the boundary line was the Iron Curtain.

The term, made famous by Winston Churchill in his speech in Westminster College in Fulton Missouri, USA on March 5, 1946 described life in Eastern Europe as life behind the Iron Curtain. This became the most powerful metaphor during the entire period from then until 1989. During that time, the world was divided according to the Cold War borders; various military pacts and economic agreements added to the shaping of the two blocs.

During the Cold War the two superpowers did not meet in any direct military conflict, but fought each other by proxy in Korea, Vietnam, Latin-America and Africa. Besides developing and testing military prowess, much effort and money was devoted to spreading communist ideology on the one hand, and curbing it on the other. Culture became a useful tool on both sides, and even a means of pressure, i.e. the foreign currency involved in many agreements.

The ideological conflicts did not only employ high culture (e.g. trips of Soviet ballet dancers and musicians to Western countries began almost immediately after Stalin's death); more pragmatic fields of life were in fact considered essential (design, materials industry, household appliances, fashion, pop music, etc.). The Marshall Plan did not just constitute firstly economic assistance to European countries damaged in the War and secondly preventive measures against the onslaught of communism, but also cultural expansion, where the next stage was the developed cultural industry. Although countries under the influence of the Soviet Union could not accept the offered help (Poland and Czechoslovakia were more than willing), Western models and the much-feared value criteria arrived behind the Iron Curtain primarily via material culture.

The post-war world developed fast – cybernetics, systems theories and the like did not just belong in the field of science and technology, but either directly or indirectly influenced cultural areas (a good example was the emergence of modern Soviet art and so-called severe style). Rivalry in the war industry and success in technical research by the two superpowers also had a considerable effect on the production of consumer goods: new materials (plastic, fibre glass, etc.), elaborated for military purposes, reached everyday life as well, e.g. design, interior decoration, furniture, car and building materials industry, etc. However, the Soviet Union rather neglected the production of consumer goods for its citizens, preferring the space race instead; the result was the triumphal flight of Yuri Gagarin in 1961, but its meaning was more ideological than material. It was easy for the Western countries to direct their superior consumer products of the capitalist system into the gap. The USA, for example, did this very shrewdly in 1959 with their exhibition in Sokolniki.¹ The Soviet designers were pushed into the role of visionaries, as the material resources to realise their ideas were lacking, to say nothing about relevant large-scale production.

At the time when the West witnessed the 1968 student revolt in Paris and the culmination of social-critical ideas amongst the 1960s generation, which were primarily directed against militarism and the cult of consumption, people on the other side of the Iron Curtain were happy to get a black-and-white television, where the number of programmes and visibility were anyway regulated by the state.

The nearly 50-year opposition between the Western countries and Central and East-European countries in the sphere of influence of the Soviet Union was not an even period, but full of changes, with varying levels of criticism or agreement. Thus during the reign of Nikita Khrushchev, First Secretary of the Central Committee of the Communist Party (1953–1964), grandiose cultural exchanges were planned, which were not really inspired by an interest in culture, but began due to the altered foreign policy doctrine and the easing of relations with the USA. The event within this exchange programme that probably most influenced the Soviet (everyday) culture was the above-mentioned 1959 exhibition,

¹ In 1959, the American National Exhibition took place in the Sokolniki Park in Moscow, where one of the hits was the kitchen of a typical American home – superbly equipped with modern appliances, a symbol of family-centred consumption and a mark of welfare.

where the famous “kitchen debate” between the then American vice-president Richard Nixon and Nikita Khrushchev took place.

Similarly with foreign and cultural politics, changes and re-evaluation were occurring at the same time in the much less visible, but essentially crucial field, i.e. ideology. This can be followed via changes in the content of socialist realism as the main form of art. The smallest of shifts in the rhetoric of socialist realism allowed the artist to push the borders towards greater creative freedom and at the same time deprived the officials of clear administrative regulations on how to control and manage culture.

The articles in the current issue of the proceedings come partly from the autumn conference at the Kumu Art Museum in 2012, also titled “Art and Political Reality”. Collections of the Art Museum of Estonia from the Soviet period need constant research and interpretation; the Soviet period and its ways of expression in art and culture in a wide sense are among the research priorities of the museum. An autumn conference in 2007 at Kumu was also dedicated to art during the Cold War: “Different Modernisms, Different Avant-gardes. Problems of Central and Eastern European Art after World War Two”².

The current publication contains 10 articles that continue the research on art during the Cold War period.

This time, however, the focus is not on how much the ideologised culture politics influenced and shaped our art field or what the consequences of this impact were, but instead on the relations between art and the political everyday. Political reality was not just following the political norms of behaviour established by the Soviet Union, but also observing ideological counter-influencing and propaganda organised by Western countries, first of all naturally by the USA. This influence occurred in various forms, from spreading philosophical and political literature in Eastern bloc countries to promoting a way of life through cultural events, but also through, for example, trophy films. This was an extremely contradictory and multi-layered period: the clash of the two superpowers produced various cultural models, where it was difficult to make out where the borders between two Europes separated by the Iron Curtain began and how they ran, and whether the general human ideas and cultural processes were in fact beyond politics?

The Proceedings begin with Magdalena Radomska’s article about the alienation of Marxist terminology during the period of the Cold War in Central and Eastern European countries of the so-called Soviet bloc. A philosophy which had the theory of a proletarian revolutionary as its cornerstone and as such became the ideological foundation of the huge Soviet state, lacked almost any meaning in Central and Eastern European

² „Different Modernisms, Different Avant-gardes. Problems of Central and Eastern European Art after World War II.” Proceedings of the Art Museum of Estonia, no 4, Art Museum of Estonia – Kumu Art Museum, 2009.

socialist countries and social response outside the obligatory rhetoric. In real life, Marx's main principles were demoted, being turned into a means for the political elite to acquire and keep power. The Marxist principles that were important amongst Western intellectuals in the 1960s and 1970s, did not have any social impact in Central and Eastern Europe and were not part of either the discourse of intellectuals or even less so of the proletariat. The difference between the Western and socialist camp countries starts already here.

Radomska's views are necessary to realise how little impact the base theory had, which justified the existence of the whole system. We could hence conclude (although the author does not discuss it) that everything was often reduced to political pragmatism and that art in fact was not directed via the only artistic method (socialist realism) accepted by the totalitarian system. Instead, art life was directed and influenced by bigger or smaller political developments and relations with the opposite camp.

For now, however, this claim should remain a work hypothesis. The functioning of culture is too complicated to be subjected to just one factor. At the same time we cannot ignore the fact that the political and military opposition of the two superpowers has shaped a large section of the post-war European culture.

The articles in this book constitute a small step in researching this complicated process.

Sirje Helme

Editor

Director-general of the Art Museum of Estonia

Autorid Authors

Karsten Brüggemann on Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudi Eesti ja üldajaloo professor. Oma doktorikraadi kaitses ta Hamburgi Ülikoolis 1999. aastal. Tema uurimishuvi Vene ja Nõukogude ajaloo osas hõlmab Balti riikide ning kodu- ja iseseisvussõdade ajalugu 1917–1920, stalinismi kultuuriajalugu ja sula perioodi, rahvusnarratiivide ja mäluksultuuriringid. Karsten Brüggemanni sulest on ilmunud raamat Vene kodusõjast Balti regioonis „Die Gründung der Republik Estland und das Ende des „Einen und Unteilbaren Rußland““ (Wiesbaden: Harrassowitz, 2002); Nõukogude Liidu muusikalise masskultuuri analüüs „Von Siegzusieg, von Krieg zu Krieg“ (Hamburg: Kovač, 2002); „Tallinna ajalugu“ (kaasautor Ralph Tuchtenhagen, Tallinn: Varrak, 2013; saksa keeles „Tallinn. Kleine Geschichte der Stadt“, Köln: Böhlau, 2011) ning mitu Balti ja Venemaa ajalugu puudutavat artiklit. Hetkel on ta lõpetamas uurimust Balti kuvandist Vene impeeriumi kultuuriruumis ning on koos Konrad Maieri ja Ralph Tuchtenhageniga kolmeköitelise Balti riikide ajalugu käsitleva kogumiku toimetaja (ilmumist toetab VolkswagenStiftung).

Karsten Brüggemann is Professor of Estonian and General History at the Institute of History, Tallinn University. He received his PhD in history from the University of Hamburg in 1999. His research interests connected with Russian and Soviet history include the history of the Baltic states, civil wars and wars of independence from 1917 to 1920, the cultural history of Stalinism and the “thaw”, national narratives and memory cultures. He is the author of a study of the Russian Civil War in the Baltic region, *Die Gründung der Republik Estland und das Ende des „Einen und Unteilbaren Rußland“* (Wiesbaden: Harrassowitz, 2002), an analysis of musical mass culture in the USSR *Von Siegzusieg, von Krieg zu Krieg* (Hamburg: Kovač, 2002), a history of Tallinn *Tallinna ajalugu* (co-authored with Ralph Tuchtenhagen, Tallinn: Varrak, 2013; in German *Tallinn: kleine Geschichte der Stadt*, Cologne: Böhlau, 2011), and numerous articles on Baltic and Russian history. He is currently completing a study of the image of the Baltic region in Russian imperial culture, and co-editing a three-volume history of the Baltic states, with financing from VolkswagenStiftung (with Konrad Maier and Ralph Tuchtenhagen).

Liisa Kaljula on Tallinna Ülikooli kultuuride uuringute doktorant, kes kombineerib oma uurimistöös kunstiajaloo ja kultuuriteooria distsipliine, keskendudes Eesti ja Kesk-Ida-Euroopa

20. sajandi kunstiprobleemidele. Ta on omandanud bakalaureusekraadi Tartu Ülikoolis kunstiajaloo erialal, täiendatud end samal erialal Praha Karli Ülikoolis, kaitsnud magistritöö Tallinna Ülikoolis kultuuriteooria erialal ning töötab hetkel sealsamas doktoriväitekirjaga. Alates 2005. aastast on ta töötanud Tartu Kunstimuuseumi hariduskeskuses ning alates 2008. aastast Eesti Kunstimuuseumi maalikogus, kus töötab tänase päevani. Ta on kirjutanud nõukogude perioodi kunstist artikleid, kokku pannud näituse katalooge ja ettekannete päevi ning kureerinud näitusi, millest ühed olulisemad „Manifest! Manifest! Manifest!” (koos Indrek Grigoriga Tartu Kunstimuuseumis, 2006) ja „Tulevik sünnib täna. ENSV progressiivne kunst 1958–1968” (koos Indrek Grigori ja Tiiu Talvistuga Tartu Kunstimuuseumis, 2009) ja „Üksi linnas. Ludmilla Siim ja Jüri Palm” (Kumu kunstimuuseumis, 2011). Ühtlasi peab ta tudengitele 20. sajandi eesti kunstiajaloo loenguid Eesti Kunstiakadeemias ning on Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühingu liige.

Liisa Kaljula is a PhD student in cultural studies at Tallinn University, whose work combines the disciplines of art history and cultural theory. She focuses on 20th century Estonian and Central-East-European art problems. She received her BA degree in art history at the University of Tartu, furthered her studies at the Charles University in Prague, defended her MA in cultural theory at Tallinn University and is currently doing her PhD there. From 2005 she worked in the education centre of Tartu Art Museum and since 2008 with the painting collection of the Art Museum of Estonia. She has written articles about art in the Soviet period, compiled exhibition catalogues, organised lecture days and curated exhibitions. Most important among the latter are „Manifest! Manifest! Manifest!” (with Indrek Grigor at Tartu Art Museum, 2006), „The future is born today. Progressive art in Soviet Estonia 1958–1968” (with Indrek Grigor and Tiiu Talvistu at Tartu Art Museum, 2009) and „Alone in Town. Ludmilla Siim and Jüri Palm” (Kumu Art Museum, 2011). She also lectures on 20th century Estonian art at the Estonian Academy of Arts and is a member of the Estonian Society of Art Historians and Curators.

Jaak Kangilaski õppis ajalugu ja kunstiajalugu Tartu Ülikoolis, mille lõpetas 1963. aastal. Doktorikraadini jõudis ta 1969. aastal pärast õpinguid Leningradi Ermitaazi juures. Ta on töötanud kunstiajaloo ja esteetika õppejõuna Tartu Ülikoolis (1967–1971) ja ERKI-s (1971–1989). Neil aastatel oli tema peamiseks loengute ja uurimistöö teemaks Lääne moodne kunst ja kunstiteooriad, mille kohta avaldas arvukalt artikleid. Koos oma onu, kunstnik Ott Kangilaskiga avaldas ta 1967. aastal menuka kunstilike ja kunstiajalugu tutvustava raamatu. 1974. aastast on ta korduvalt valitud Eesti Kunstnike Liidu juhatusse. 1989. aastal valiti ta ERKI rektoriks, kellena töötas 1995. aastani. Pärast pooleaastast tööd Fulbrighti stipendiaadina New Yorgi Ülikoolis asus ta 1996. aastal tööle Tartu Ülikooli kunstiajaloo professorina ja 2003. aastast töötas prorektorina; emeriteerus 2006. Taasiseseisvunud Eestis on ta muuhulgas avaldanud „20. sajandi kunsti ajaloo” (1994, koos A. Juske ja R. Varblasega) „Lühikese Eesti kunsti ajaloo” (1999, koos S. Helmega), üheköitelise „Üldise kunstiajaloo” (1997), „Norra. Maa, rahvas, kunst” (2000), artiklivaliku sarjas „Eesti mõttelugu” (2000), kolm kunstiajaloo õpikut gümnaasiumile (2003–2005). J. Kangilaski on pidanud arvukalt loenguid ka välismaal, sh Oslo, Bergenis, Helsingis, Turus, Jyväskylä jt ülikoolides. Ta oli UNESCO Eesti rahvusliku komisjoni esimees ja teda on autasustatud Riigivapi neljanda järgu teenetemärgiga.

Jaak Kangilaski studied history and art history at Tartu University and graduated in 1963. He obtained his PhD in 1969, after studies at The Hermitage in Leningrad. He worked as a lecturer in art history and aesthetics at Tartu University from 1967 to 1971, and at the Estonian State Art Institute (ERKI) from 1971 to 1989. During these years, the main subjects of his lectures and studies were Western modern art and art theories, on which he published numerous articles. In 1967, with his uncle, the artist Ott Kangilaski, he published a popular book that introduced art history and genres in art. After 1974 he was repeatedly selected as a member of the board of the Estonian Artists' Association. In 1989 he was elected as rector of ERKI and he stayed in that position until 1995. In 1996, after spending six months at New York University on a Fulbright scholarship, he took up the position of Professor of Art History at Tartu University and became a pro-rector in 2003. He was named Professor Emeritus in 2006. Since Estonia regained its independence, he has, among other things, published *20. sajandi kunsti ajalugu* (History of 20th Century Art, 1994, with A. Juske and R. Varblane), *Lühike Eesti kunsti ajalugu* (Concise History of Estonian Art, 1999, with S. Helme), the one-volume *Üldine kunstiajalugu* (General History of Art, 1997), *Norra. Maa, rahvas, kunst* (Norway. Country, People, Art, 2000), a collection of articles (2000) in the series *Eesti mõttelugu*, and three textbooks of art history for high school pupils, 2003–2005. J. Kangilaski has also given numerous lectures abroad, at universities in Oslo, Bergen, Helsinki, Turku, Jyväskylä and other cities. He was the chairman of the UNESCO Estonian National Commission and has received the Order of the National Coat of Arms, 4th Class.

Kai Lobjakas on kunstiajaloolane ning Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseumi direktor. Ta on kureerinud näitusi, kirjutanud ja pidanud loenguid nii Nõukogude perioodi kui ka viimaste kümnendite eesti tarbekunsti ja disaini teemadel ning kuulub Tallinna Rakendus kunsti Triennaali juhatusse. Ta on konsulteerinud mitut väliskuraatorit eesti disaini puudutava materjali osas ning oli Eesti-poolne kaaskuraator Baltimaade 1960.–1970. aastate disaini käsitleval ühisnäitusel „Modernization”, mis toimus 2011. aasta lõpus Leedu kunstimuuseumis (Nacionalinė Dailės Galerija) Vilniuses ja 2012. aastal Eesti Tarbekunstimuuseumis. Näituse uurimistöö käigus kogutud materjali koondamise ja muuseumikogu täiendamise eest pälvis ta 2012. aastal Eesti Muuseumiauhinna. 2012. aastal oli kaaskuraator Kesk- ja Ida-Euroopa disaini käsitleval väljapanekul Iisraelis Holoni Disainimuuseumis toimival näitusel „Common Roots”.

Kai Lobjakas is an art historian and a director of the Estonian Museum of Applied Art and Design. She has curated exhibitions, as well as written and lectured on Estonian applied art and the design practices of the Soviet period and past decades. She is a member of the Tallinn Applied Art Triennial board. She has advised a number of curators from abroad on Estonian design; she was the Estonian curator at the joint exhibition “Modernization” in the Lithuanian National Gallery of Art in Vilnius (Nacionalinė Dailės Galerija) at the end of 2011. The display presented the design of the Baltic countries in the 1960s and 1970s and was again shown in the Applied Art Museum in Tallinn in 2012. For the collected materials during the research work for the exhibition and supplementing the museum collection, Lobjakas received the Estonian

Museum Award in 2012. In 2012 she was co-curator of the display “Common Roots” about Central and East-European design at the Holon Design Museum in Israel.

Simo Mikkonen on Jyväskylän Ülikooli ajaloo ja etnoloogia osakonna dotsent. Tema peamisteks uurimisvaldkondadeks on Nõukogude Liidu ja Lääne kultuurilised, rahvusvahelised ning rahvusüleused suhted. Tema uurimistöõ põhiallikateks on Nõukogude perioodi arhiivianndmed, ent ta on huvitatud ka mittekirjalike allikate uurimisest. Hetkel on ta kaasatud projekti, mis uurib läbi raudse eesriide toimunud eri kultuuride vahelisi kontakte. Ta on avaldanud monograafia „State Composers and the Red Courtiers. Music, Ideology and Politics in the Soviet 1930s” (Mellenpress 2009) ja rea artikleid, slh „Stealing the monopoly of knowledge? Soviet reactions to the U.S. Cold War broadcasting” (Kritika, sügis 2010) ja „Exploiting the Exiles: The Soviet Emigration in US Cold War Strategy” (Journal of Cold War Studies, suvi 2012) ning peatüki „Winning Hearts and Minds? Soviet Musical Intelligentsia in the Struggle Against the United States During the Early Cold War” kogumikus „Twentieth Century Music and Politics” (Ashgate 2013).

Simo Mikkonen is an Adjunct Professor and Deputy Head of the Department of History and Ethnology at the University of Jyväskylä, Finland. His primary research interests include the cultural, international and transnational relations of the Soviet Union, especially with the West. With a strong emphasis on Soviet-era archival materials, he also has a keen interest in oral history. His current research project examines transnational networks of cultural intelligentsia across the Iron Curtain. He has previously published the monograph *State Composers and the Red Courtiers. Music, Ideology and Politics in the Soviet 1930s* (Mellenpress 2009), and a number of articles, including “Stealing the monopoly of knowledge? Soviet reactions to the U.S. Cold War broadcasting” (*Kritika*, Autumn 2010), “Exploiting the Exiles: The Soviet Emigration in US Cold War Strategy” (*Journal of Cold War Studies*, Summer 2012) and chapter “Winning Hearts and Minds? Soviet Musical Intelligentsia in the Struggle Against the United States During the Early Cold War”, in *Twentieth Century Music and Politics* (Ashgate 2013).

Magdalena Radomska on õppejõud Poznańi Adam Mickiewiczi Ülikooli kunstiajaloo osakonnas. Ühelt poolt on ta postmarksistlik kunstiajaloolane, kes keskendub kommunismiaegse ja -järgse poliitilise kunsti uurimisele, teisalt aga filosoofiajaloolane, kes uurib kapitalismi, marksismi ja postmarksismi kriitikat. Radomska on raamatu „Politics of Movements of Hungarian Neo-avant-garde (1966–1980)” autor. Hetkel on tal käsil raamatuprojektid „Post-Communist Art in Post-Communist Europe” ja „Art and Crisis” ning monograafia postmarksismi teemal. Samaaegselt kirjutab ta Adam Mickiewiczi Ülikooli Filosoofiainstituudis filosoofiaalast doktoritööd. Radomska on avaldanud mitmesuguseid artikleid kuues keeles. 2001–2002 sai ta stipendiumi uurimistöõks Courtauldi Kunstiinstituudis Londonis, 2003–2004 Eötvös Lorándi Ülikoolis Budapestis ja 2004–2005 Ungari Teaduste Akadeemias. 2005. aastal sai Radomska Riikliku Uurimiskomitee uurimistoetuse. 2009. aastal võitis tema projekt „Writing the Humanities after the Fall of Communism” prestiižse Kesk-Euroopa Ülikooli suveülikooli võistluse. Ta on osalenud mitmes Kesk-Euroopa kunsti käsitlevas projektis, näiteks Budapesti Ludwigi muuseumi projektis „The

Long Sixties” või Berliinis asuva Marc Blochi keskuse projektis „Geography of Art in Communist Europe (1945–1989)”. Alates 2010. aastast on Radomska rahvusvahelise kunstikriitikute ühingu (AICA) Ungari seksiooni liige.

Magdalena Radomska is an Assistant Professor in the Art History Department at Adam Mickiewicz University in Poznań. She is a post-Marxist art historian, specialising in political art during and after communism, and a historian of philosophy focused on the criticism of capitalism, Marxism and post-Marxism. Radomska is the author of the book *Politics of Movements of Hungarian Neo-avant-garde (1966–1980)* and is currently working on the book project *Post-Communist Art in Post-Communist Europe* and *Art and Crisis*, and a monograph on post-Marxism, at the Institute of Philosophy of AMU, while simultaneously completing her PhD in philosophy. Radomska has published various articles in six languages. She has received scholarships at the Courtauld Institute of Art in London (2001–2002), Eötvös Loránd Tudományegyetem (Eötvös Loránd University) in Budapest (2003–2004) and the Hungarian Academy of Sciences (2004–2005). In 2005 Magdalena Radomska received a grant from the National Research Committee (KBN). In 2009 her project *Writing the Humanities after the Fall of Communism* won a prestigious contest at the Summer University at CEU in Budapest. She has participated in various projects connected with the art of Central-Eastern Europe, such as *The Long Sixties*, organised by the Ludwig Museum in Budapest and *Geography of Art in Communist Europe (1945–1989)* (Centre Marc Bloch, Berlin). Since 2010 and 2013 Radomska has been a member of the Hungarian and Polish Sections of AICA.

Alfred Reisch kaitses oma magistrikraadi rahvusvaheliste suhete erialal Genfi Ülikoolis Šveitsis ja doktorikraadi politoloogias Columbia Ülikoolis New Yorgis 1970. aastal. Aastatel 1960–1974 töötas ta Vaba Euroopa ajakirjanduse ja eriprojektide osakonnas Ungari toimetajana, samuti Rahvusvahelise Nõuandva Kogu heaks. 1970–1982 õpetas dr Alfred Reisch Manhattani Kolledžis New Yorgis, USA Luure Kolledžis, Georgetowni Ülikooli välisteenistuse koolis Washingtonis ja Marylandi Ülikooli Euroopa osakonnas Heidelbergis Saksamaal. 1983. aastast kuni viimase eluaastani oli ta regulaarselt külalisõppejõud NATO koolis Oberammergauis Saksamaal. Aastatel 1982–1994 oli dr Reisch Raadio Vaba Euroopa Ungari uurimis- ja hindamisosakonna juhataja, seejärel Raadio Vaba Euroopa Uurimisinstituudi vanemanalüütik Münchenis. 1995. aastal Ungarisse naasmisest saadik oli ta Ungari Atlandi Nõukogu ja Ungari Välispoliitika Ühenduse liige. 2002–2010 oli ta rahvusvaheliste suhete ja diplomaatiaajaloo professor Izmiri Majandusülikoolis Türgis.

Alfred Reisch received his MA in international relations at the University of Geneva, Switzerland, and a PhD in political science at Columbia University in New York in 1970. Between 1960 and 1974, he worked as the Hungarian National Editor for the Press and Special Projects Division of Free Europe, Inc. and for the International Advisory Council, Inc. in New York. Between 1970 and 1982, Dr Reisch taught at Manhattan College in New York, the U.S. Intelligence College and Georgetown University's School of Foreign Service in Washington, D.C., and at the European Division of the University of Maryland in Heidelberg, Germany. From 1983 until the end of

his life, he was a regular guest lecturer at the NATO School in Oberammergau, Germany. From 1982 to 1994, Dr Reisch was Head of the Hungarian Research and Evaluation Section, and then Senior Analyst at the Research Institute of Radio Free Europe in Munich. Since his return to Hungary in 1995, he was a member of the Hungarian Atlantic Council and of the Hungarian Foreign Policy Association. From 2002 to 2010, he was Professor of International Relations and Diplomatic History at the University of Economics of Izmir, Turkey.

Kädi Talvoja huvide fookuses on Nõukogude ajajärgu kunstiprobleemid. Hetkel on ta keskendunud doktoriõpingutele Eesti Kunstiakadeemias, uurimuse teemaks kunstidiskursuse muutused Hruštšovi perioodil. Aastatel 2002–2010 töötas ta Eesti Kunstimuuseumis, neist viimased viis Kumu kunstimuuseumi Nõukogude perioodi kuraator-programmijuhina. Lisaks isiku- ja teemanäitustele kureeris ta muuseumis Nõukogude ajajärgu teemalisi loenguprogramme, seminare ning loengu- ja filmisarja „Pilte Nõukogude Eestist”. Aastatel 2004–2005 oli ta ka muuseumi ajalehe Agent toimetaja ning samuti osales ta Eesti Kunstimuuseumi ja Eesti Televisiooni koostöös valminud kunsti saatesarja „AKU” (2005) loomisel, 2001–2003 aga tegi Klassikaraadios jooksvat näituseelu tutvustavat saatesarja „Kunstijaamad”. Viimase kümne aasta jooksul on ta andnud Eesti Kunstiakadeemias loenguid eesti 20. sajandi kunstist, hetkeväljundiks on Nõukogude perioodi kunstnike arhiivi algatamine.

Kädi Talvoja's research focus lies in the art of the Soviet period. She is working towards her PhD at the Estonian Academy of Arts; her thesis deals with changes in the art discourse during the Khrushchev era. From 2002 to 2010 she worked at the Art Museum of Estonia, during the last five years of which she held the position of Curator and Programme Manager of Soviet period art in the Kumu Art Museum. Besides individual and thematic exhibitions, she has curated lecture programmes on the Soviet period, seminars and the lecture and film series *Pilte Nõukogude Eestist* (Pictures from Soviet Estonia). In 2004–2005 she was the editor of the Museum's newspaper Agent and contributed to the creation of the art-focused TV programme AKU (2005), which was made in cooperation between the Art Museum of Estonia and the Estonian Television. In 2001–2003 she produced the radio programme *Kunstijaamad* (Art Stations). During the last ten years she has given lectures at the Estonian Academy of Arts on 20th century Estonian art. She is currently compiling an archive of Soviet period artists.

Tõnis Tatar õpib alates 2008. aastast Tartu Ülikooli doktorantuuris kunstiajalugu. 2005. aastast töötab ta Tartu Kunstimuuseumis ja 2012. aastast ka Tartu Ülikooli kunstiajaloo õppetoolis. Tema huvialaks on Eesti 20. sajandi kujutav kunst, iseäranis Nõukogude perioodi kunsti uurimine ja mõtestamine. Tema magistritöö käsitles maalikunstnik Olav Marani loomingut ja doktoritöö räägib traditsionaalsest suundumusest Eesti NSV kunstis. Ta on pidanud loenguid Tartu Ülikoolis, koostanud näitusi Tartu Kunstimuuseumis, avaldanud artikleid eesti 20. sajandi kunstist.

Tõnis Tatar has been pursuing his PhD in art history at the University of Tartu since 2008. He has worked at the Tartu Art Museum since 2005 and at the University of Tartu's Chair of Art History since 2012. His main interest is Estonian art of the 20th century, especially the art

of the Soviet period. In his MA, he researched Olev Maran's work, and his PhD centres on the traditionalist current in the art of Soviet Estonia. Tõnis Tatar has lectured at the University of Tartu, compiled exhibitions for the Tartu Art Museum and published articles on Estonian art in the 20th century.

Maria Zezina on alates 2001. aastast Venemaa Rahvamajanduse ja Avaliku Halduse Akadeemia professor ja 2012. aasta aprillist Venemaa riikluse ajaloo õppetooli juhataja. Pärast M. V. Lomonossovi nimelise Moskva Riikliku Ülikooli ajaloo-osakonna lõpetamist oli ta 2001. aastani sealsamas õppejõud. 1993., 1999. ja 2002. aastal oli ta külalisõppejõud Nottinghami Ülikoolis ja New Yorgi Riiklikus Ülikoolis. Ta on kirjutanud raamatuid ja artikleid Nõukogude ja postsovjedliku ajalooga seotud teemadel, mida on avaldatud nii Hiinas, Lõuna-Koreas, Saksamaal kui ka Suurbritannias. Zezina on esinenud ettekannetega konverentsidel Venemaal ja välismaal. Tema peamiseks uurimishuviks on Nõukogude Liidu kultuurielu.

Since 2001, **Maria Zezina** has been Professor at the Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration. Since April 2012 she has been the Head of the Department of History of Russian Statehood. After graduation from the Lomonosov Moscow State University (History Department), she taught there until 2001. In 1993, 1999 and 2002 she was a visiting lecturer at Nottingham University (UK) and the State University of New York (USA). She has written and contributed to several books and many articles on various subjects in Soviet and post-Soviet history. Some of them have been published in China, South Korea, Germany and the UK. She has presented papers at a number of conferences in Russia and abroad. Her main research interest is the history of cultural life in the Soviet Union.

Varem ilmunud
Published before

Eesti Kunstimuuseumi Toimetised 1. Meistriteoste lummus. Koopia 19. sajandil. Kadrioru kunstimuuseum. Kevadkonverents 2006. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, 2007 = **Schriften des Estnischen Kunstmuseums 1. Im Bann der Meisterwerke. Die Kopie im 19. Jahrhundert.** Kunstmuseum Kadriorg. Frühjahrstagung 2006. Tallinn: Estnisches Kunstmuseum, 2007.

Eesti Kunstimuuseumi Toimetised 2. Vene valitsejate portreed. Kadrioru kunstimuuseum. Kevadkonverents 2007. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, 2008 = **Proceedings of the Art Museum of Estonia 2. Portraits of Russian Tsars.** Kadriorg Art Museum. Spring Conference 2007. Tallinn: Art Museum of Estonia, 2008.

Eesti Kunstimuuseumi Toimetised 3. Ühest sajandist teise. Kristjan ja Paul Raud. Kumu kunstimuuseum. Sügiskonverents 2006. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, 2008 = **Proceedings of the Art Museum of Estonia 3. From One Century to the Next. Kristjan and Paul Raud.** Kumu Art Museum. Autumn Conference 2006. Tallinn: Art Museum of Estonia, 2008.

Eesti Kunstimuuseumi Toimetised 4. Erinevad modernismid, erinevad avangardid. Kesk- ja Ida-Euroopa kunstiprobleemid pärast Teist maailmasõda. Kumu kunstimuuseum. Sügiskonverents 2007. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, 2009 = **Proceedings of the Art Museum of Estonia 4. Different Modernisms, Different Avant-Gardes. Problems in Central and Eastern European Art after World War II.** Kumu Art Museum. Autumn Conference 2007. Tallinn: Art Museum of Estonia, 2009.

Eesti Kunstimuuseumi Toimetised 5. Šveitsi maastikud Balti valgustusaja kunstis. Kadrioru kunstimuuseum. Kevadkonverents 2008. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, 2009 = **Schriften des Estnischen Kunstmuseums 5. Schweizer Landschaften in der baltischen Kunst.** Kunstmuseum Kadriorg. Frühjahrstagung 2008. Tallinn: Estnisches Kunstmuseum, 2009

Eesti Kunstimuuseumi Toimetised 1 [6]. Balti biidermeier. Panoraame ja lähivaatlusi. Kadrioru kunstimuuseum. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, 2011 = **Proceedings of the Art Museum of Estonia 1[6]. Baltic Biedermeier. Panoramas and Introspections.** Kadriorg Art Museum. Tallinn: Art Museum of Estonia, 2011.

Eesti Kunstimuuseumi Toimetised 2 [7]. Tehniline kunstiajalugu – kunstiajaloo tehnikad? Kadrioru kunstimuuseum. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, 2012 = **Proceedings of the Art Museum of Estonia 2 [7]. Technical Art History – Technics of Art History?** Kadriorg Art Museum. Tallinn: Art Museum of Estonia, 2012.